

دانشکده طب سنتی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی

رساله

جهت دریافت درجه دکترای تخصصی Ph.D. طب سنتی

عنوان

**تبیین و تدوین اسباب و علائم بیماری‌های کبد در طب سنتی
ایران بر اساس شواهد بالینی**

اساتید راهنما

دکتر افسانه شریفیان

دکتر محمدباقر مینایی

نگارش

دکتر حمید شمسی باغبانان

چکیده فارسی

عنوان: تبیین و تدوین اسباب و علائم بیماری‌های کبد در طب سنتی ایران بر اساس شواهد بالینی

مقدمه: در طب سنتی ایران اعضای بدن بر اساس اهمیت خود به دو گروه رئیسه و غیر رئیسه تقسیم‌بندی می‌شوند. کبد یکی از اعضای رئیسه و تولیدکننده اخلاط است. اخلاط به حدی در این طب اهمیت دارند که گاهی به این طب، طب اخلاطی نیز می‌گویند. با توجه به این‌که بیماری‌های کبد سبب تغییرات عمده‌ای در بدن می‌شوند، بنابراین شناخت دقیق علل و علائم آنها اهمیت ویژه‌ای دارد. هر یک از کتب طب سنتی از دیدگاهی خاص به بیماری‌های کبد می‌پردازد و همین مسئله موجب می‌شود حتی در بیان تعداد بیماری‌های کبد بین حکما ظاهراً اختلاف باشد. برخی از کتب علامت یا سبب بیماری را ذکر کرده و در کتاب دیگری به آنها اشاره‌ای نشده است. ضمن آن‌که تشریح علل و علائم بیماری‌های کبد به‌طور کامل در یک کتاب نیامده است. از سویی دیگر به دلیل سبک نگارش قدیمی کتب طب سنتی، مطالعه آنها برای متخصصین سایر رشته‌ها دشوار است. لذا در راستای رفع موارد فوق بیماری‌های کبد در این پایان‌نامه جمع‌بندی و تبیین شدند.

روش کار: تبیین بیماری‌های کبد به روش کیفی با مراجعه به چهل هفت کتاب مرجع طب سنتی انجام شد. بر این مبنا ابتدا بیماری تعریف و بعد علل و علائم آن بیان شد. علت به وجود آمدن علائم تشریح شد و در صورت لزوم وجه افتراقی بیماری‌ها آورده و بعد پیش‌آگهی ذکر شد. جهت مشخص شدن این‌که علائم را کدام کتب بیان و کدام به آن نپرداخته‌اند و مشخص شدن ارزش آنها برای علائم هر بیماری نموداری رسم شد. جداول مربوط به علائم بیماری جهت مقایسه آورده شد. روند ارتباط بیماری‌ها باهم اغلب به‌صورت شکل درج شده است.

جهت بررسی وجود علائم بیماری‌های کبد در بیماری‌های سایر اعضای بدن، از نرم‌افزار کتابخانه جامع طب سنتی نور استفاده و علائم از سه کتاب اکسیر اعظم، قانون و شرح الاسباب و العلامات استخراج شدند. در این جستجو ۱۹۵۷۱ مورد یافت شد که تماماً بررسی و بر اساس علامت و اعضای مبتلا دسته‌بندی و به‌صورت جداولی ارائه شدند و نموداری از فراوانی هر علامت از بیماری‌های کبد در بیماری‌های سایر اعضا آورده شد.

جهت بررسی وجود واقعی علائم بیماری کبد، ده بیمار مبتلا به سیروز همراه با علامت آسیب معاینه شدند. در قسمت معادل‌یابی انگلیسی عمدتاً از کتاب قاموس القانون استفاده شد. در تمام موارد مورد اختلاف با سه تن از اساتید طب سنتی بحث حضوری صورت گرفت.

نتیجه: تعریف، علل، علائم، شرح علائم، فراوانی علائم، پیش‌آگهی و ارتباط بین بیماری‌های کبد تماماً تبیین شدند. با توجه به ارتباط بین بیماری‌های کبد مهم‌ترین بیماری‌های کبد عبارت‌اند از سومزاجات، ضعف، سدد و استسقا. در قسمت علائم بیماری‌های کبد در سایر اعضا، مشخص شد علامت صغر انگشتان و سفیدی لب تقریباً منحصر به بیماری کبد است و علائم کبدی با تکرار کمتر از ۵ مورد عبارت‌اند از: آزرده شدن از خوابیدن به پهلو، ثقل در محل کبد و احساس کشیده شدن ترقوه که دو مورد اول عمدتاً در بیماری ریه و گوارش و احساس کشیده شدن ترقوه در بیماری‌های ریه وجود دارد.

علائم کبدی با ۵ الی ۱۵ بار تکرار در سایر بیماری‌ها عبارت‌اند از: تهیج، ترهل، سردی دست‌وپا، حرقت و التهاب. تهیج عمدتاً در بیماری‌های دماغ و گوارش و ترهل عمدتاً در بیمارهای گوارش و دماغ و ریه وجود دارد. سردی دست‌وپا عمدتاً در بیماری گوارش و حرقت و التهاب در بیماری گوارش و دماغ و ریه وجود دارد.

سایر علائم بیماری‌های کبد که بیش از پانزده بار در بیماری سایر اعضا تکرار شده‌اند عبارت‌اند از تغییرات عطش، اشتها، زبان، لاغری، مدفوع، قلق و کرب، فواق، قی و غثیان که عمدتاً در بیماری‌های گوارش (منظور معده و امعا و کیسه صفرا) و تغییرات علائم متشابه تغییرات ادراری در بیماری‌های کبد عمدتاً در بیماری‌های کلیه و مثانه و علائم سرفه و نفس‌تنگی عمدتاً در بیماری‌های ریوی و تغییرات نبض متشابه به تغییرات نبض در بیماری‌های کبد عمدتاً در بیماری‌های دماغ وجود دارد.

مشخص شد که کتاب قاموس القانون به‌خوبی و با دقت در مورد معادل‌یابی نگاشته شده است و در صورت نگارش کتابی جهت ترجمه واژه‌های طب سنتی به انگلیسی به‌عنوان کتاب پایه بسیار مفید است.

معاینه بیماران مبتلابه سیروز همراه با آسیت مشخص کرد که علامات ذکرشده در طب سنتی به‌عینه در بیماری‌های کبد وجود دارد.

واژگان کلیدی: کبد، رئیس، طب سنتی ایران، سیروز

Abstrac

Title: Explanation of Etiologies and Clinical Manifestations of liver Diseases according to Iranian Traditional Medicine and clinical manifestation.

Background: According to Iranian Traditional Medicine, body organs are divided into principal and non principal groups due to their importance. The liver as a principal organ produces four humours and its disease causes many abnormalities in the body. So identifying the causes, sings and symptoms of Liver disease is important.

Each philosopher of Iranian Traditional Medicine deals with diseases of the liver due his perspective and this causes some controversy in expression of causes, signs, symptoms and number of liver disease. On the other hand, the causes and symptom description are not fully in a book. As traditional books are written in the ancient writing style it is difficult for medical specialist to study them. This thesis is written in order to solve the mentioned problems. The sings and symptoms of organ disease except liver were searched to determine whether symptoms and signs of liver disease are also in them or not.

The English equivalent of the signs and symptoms of liver disease were searched and written.

Whether expressed the signs and symptoms of liver disease are really in a patient with liver disease, some patients were examined.

Methods: Qualitative methods were used to explain the liver disease by referring to Forty-seven Traditional Medical reference books.

Definition, causes, symptoms and signs of disease were expressed. Symptoms and signs were described. Differentiated diagnosis and prognosis of disease also have been written.

Related to each disease a graph has been drowned to identify frequency expressions of sign and symptoms and books which has expressed them.

For comparison, if necessary the tables related to the disease signs and symptoms are written. Disease processes and relation between them are appearing in Figs.

Comprehensive Library of Traditional Medicine NOOR software was used to search Signs and symptoms of liver disease in other diseases. Reviewed book were Eksir-e-Azam, Alghanon fi Teb and Sharh –e- alAsbab va Alalamat

A table and related graph are written to show other disease which contains signs and symptoms of liver disease.

Ten patients with cirrhosis were examined to assay liver disease sings and symptom in them.

The English equivalents are mainly from the book Alqamos-e-Alghanon. All controversies were face to face discussed with three traditional medicine professors.

Results and Conclusions: Definition, causes, symptoms and signs, differentiated diagnosis and prognosis of disease were completely described. Most important liver diseases are: Liver intemperament, hepatic obstruction, Liver weakness and Dropsy.

White-lips and minor-fingers are almost exclusively signs of liver disease. Discomfort from sleeping on his/her right side, filling heaviness in liver region and felt of pulling clavicle are symptoms and signs of liver disease in other organs with less than 5 repeats. The first two are mainly in gastrointestinal and lung disease and third is mainly in lung disease.

Symptoms and signs of liver disease, repeated cross 5 to 15 times in other organ disease include: Oedema, Flabbiness, Coldness of the extremities, burning which most of them are in lung, gastrointestinal and brain disease

Other symptoms and signs are repeated more than fifteen times. The book Alqamos-e-Alqanon contains best English equivalents of traditional medical words.

Patient examination reveals signs and symptom of liver disease in Iranian Traditional Medicine really are found in patient with liver disease

Keywords: liver, Iranian Traditional Medicine, Cirrhosis